

Vážení čtenáři,

dostává se vám dnes do rukou první číslo obnoveného POLENSKA, ročník pátý. Vlastivědný sborník POLENSKO bylo poslední polenské periodikum, které v Polně pravidelně vycházelo (nepočítaje Zpravodaje). Před ním vydával polenský muzejní spolek POHOŘÍ, což byl vlastivědný časopis Polenska a Štocka, ale jeho vydávání bylo ukončeno z finančních důvodů. Krátce vycházely humoristické LISTY Z KOCIMBERKA. Kulturně-historický sborník POLENSKO začal být vydáván v roce 1938 a jeho řídícím redaktorem byl veliký znalec polenské historie MUDr. Karel Turecký. Ve sborníku byly otiskovány materiály jak z historie, tak i ze současnosti. POLENSKO bylo zrušeno zákazem v době okupace Československa v roce 1941.

Pro všechny polenské patrioty bylo POLENSKO studnicí informací o historii jejich města. Polná má historii bohatou a zajímavou, ale málo popularizovanou. Jsou v ní okamžiky velmi významné, ale málo známé, neproslavil ji ve svých dílech žádný ze známých spisovatelů naší historie, a tak se nedostala do podvědomí českých čtenářů, i když např. vlastenecké hnutí v padesátých letech minulého století tu bylo neméně významné než v severovýchodních Čechách, či jinde.

Klub za historickou Polnou si při svém vzniku v roce 1990 dal za cíl mimo jiné i rozšiřování znalostí o historii Polné a její popularizaci. V posledních letech jsme se tak o Polné a jejich pamětihodnostech mohli dočíst v různých novinách celostátního významu.

Muzejní klub, zvláště pak Břetislav Rérych a další polenští patrioti sesbírali počátkem tohoto století mnoho materiálu o historii Polné, zvláště z dob její největší slávy. Málo však je zpracována do přehledné podoby historie tohoto století. Většinou si události nedávno minulé všichni pamatují, až náhle pamětníci odejdou a zbudou jen stručné, málo říkající údaje. Tak jako my nyní čerpáme znalosti z výtisků POLENSKA, doufáme, že se jednou budou příští generace vracet k informacím otištěným v POLENSKU dnešním.

POLENSKO bylo a je vlastivědně-historický sborník. Kromě dávné i nedávné historie Polné zde budeme otiskovat materiály o polenských spolcích a organizacích, o polenských rodácích a významných lidech, kteří mají s Polnou spojitost, o přírodních zajímavostech na Polensku. Bohaté historické materiály poskytují městské knihy uložené v okresním archivu v Jihlavě, jejichž kopie z původních originálů Klub za historickou Polnou pořizuje. Jsou to knihy Rychtářská 1562, Nová 1606, Červená 1690, Zelená 1686, Kropenatá atd.

Budeme se snažit zachytit i nejvýznamnější události současnosti, které se teprve historií stanou. Potěšitelný je zájem a spolupráce polenských rodáků a dřívějších obyvatel žijících nyní v jiných městech v Čechách i v cizině.

Náplň a rozsah témat otiskovaných v POLENSKU by tedy měl být bohatý a pestrý, z mnoha různých oblastí dění. Jak se nám toto povede ukáže čas. Kdo má možnost porovnat naši snahu s minulými ročníky POLENSKA vidí, že lafka pro nás byla tehdejšími tvůrci nasazena hodně vysoko. Překonat nám ji pomůže jak váš zájem, tak i spolupráce při sbírání podkladů pro jednotlivá čísla POLENSKA.

Takže obnovenému sborníku POLENSKO do jeho startu hodně zdarů!

Václav Fišar

KLUB ZA HISTORICKOU POLNOU

Svou činnost klub zahájil 21. ledna 1990. Registrace u MVČR byla provedena dne 19. února 1991. Cílem je ochrana, záchrana a rekonstrukce historických a kulturních památek v Polné a okolí.

Mezi první činy klubu náleží vyklizení suti z vnitřku synagogy a trvalá spolupráce s MěÚ při její obnově.

Ve spolupráci s původními majiteli domu čp. 47 (s pamětní deskou o pobytu Boženy Němcové) zajistil klub odborný dohled krajského střediska památkové péče a odstranění některých již provedených závad.

Stál u vydání prvního svazku polenských pověstí sebraných Břetislavem Rérychem.

Do oslav 750. výročí listinného doložení Polné jako sídliště s kostelem a farou se zapojil samostatnou výstavou k souběžnému 150. výročí polenské pošty se vzácnými exponáty sbírky Jana Prchala. Součástí výstavy byl i vzpomínkový panel ke 150. výročí pobytu B. Němcové v Polné, na které se v rámci velkých oslav poněkud zapomnělo.

Pro Ministerstvo kultury vypracoval klub dokumentaci na vyhlášení dalších objektů města za památkově chráněné. U několika z nich bylo již vyhlášení provedeno. Snahou klubu je i omezení průjezdnosti gotické Dolní brány.

Souběžné bylo v roce 1992 i 550. výročí měšťanského právovárečného pivovaru. Zástupci klubu a MěÚ se zúčastnili schůze právovářečanů ČR v Pelhřimově se snahou o jeho navrácení vářečanům nebo městu.

Klub ve svých snahách vychází ze skutečnosti, že ve středověku a dále až

do velkého požáru Polné roku 1863 si byla města Telč a Polná dosti podobná, o čemž svědčí i několik dochovaných snímků, plánů a rytin pořízených před tímto rokem. I přes poškození uvedeným požárem a některými módními vlnami má Polná dodnes tolik památek, že stojí za to, snažit se o jejich záchranu a obnovení historického rázu města.

Jedním z hlavních bodů činnosti byla příprava a zdárné zajištění celostátního setkání klubů sdružených v Nezávislé památkové unii u nás v Polné. Tento cíl byl díky dobré spolupráci s MěÚ i polenským muzeem a díky obětavosti členek a členů našeho klubu splněn dobře. Pro představitele zúčastněných klubů na celostátním setkání v Polné jsme vydali sborníček o dvacetipěti stranách pod názvem "Republikové setkání klubů Nezávislé památkové unie v Polné ve dnech 20. a 21. srpna 1994".

Obsahem sborníčku je mimo jiné i vypracovaná trasa k seznámení s nejdůležitějšími památkami města a její časové rozvržení, stručná historie města, vypracované návrhy a dokumentace pro zařazení dalších památek do státního seznamu a výběr z korespondence klubu. Prohlídka byla důležitou součástí setkání. Účastníky, mezi nimiž byli i vynikající architekti a znalci, bylo jak město, tak i samo setkání velmi dobře hodnoceno. V několika novinách vyšly články o tomto setkání a o Polné.

Výsledkem je, že polenská synagoga byla zařazena mezi dvanáct vybraných objektů na rok 1995 v rámci celé ČR a město dostane na dokončení její rekonstrukce přibližně tři miliony korun. Návrh na zařazení polenské synagogy podala a obhájila Nezávislá památková

unie, ve které je náš klub jedním ze zakládajících členů.

Z podnětu členů našeho klubu se v současné době na MěÚ pořizují kopie některých vzácných městských knih a kronik, aby kromě okresního archivu byly tyto kopie přístupné pro občany opět přímo v našem městě.

Za pomoci Nezávislé památkové unie měl klub na podzim roku 1994 v Praze výstavku ze své činnosti na celostátní výstavě neziskových organizací ČR.

Přes vysoké hodnocení Polné celostátně uznávanými znalci památek se čas od času musí členové klubu zastat našeho města při jeho neúplném až necitlivém zařazení ve srovnání s některými dalšími městy a sídlišti okresu. Členové se navzájem vzdělávají a při různých příležitostech opatřují a pořizují dokumentaci o Polné. Snaží se být nápomocni i při tvorbě územního plánu města. Klub uskutečnil promítání dokumentárních videofilmů o postupech při regeneraci a obnově historických měst pořízených Státním ústavem pro rekonstrukci památkových měst a objektů a promítání amatérských filmů se vzácnými záběry města a života jeho obyvatel z let 1940 - 1945. Na členy klubu se často obracely zájezdy se žádostí o provedení Polnou a seznámení s pamětihodnostmi.

Ve spolupráci s muzeem byla na žádost účastníků zájezdu uskutečněna ve Velkém Meziříčí ještě přednáška a beseda o Polné.

Snahou klubu bude, ve spolupráci s MěÚ, získávat a poskytovat peněžní

příspěvky i pro soukromé majitele památkově chráněných domů při opravách a pracích zachraňujících jejich památkovou hodnotu. Klub se podílel na varování před návrhem býv. firmy Drustav na úplné zbourání polenského měšťanského pivovaru. Varování bylo otištěno v několika novinách.

Zbourání pivovaru by bylo hrubým zásahem do památkové zóny, ochuzením o výraznou stavbu v pohledu na město, odstraněním svědectví práva vařit pivo, kterým se Polná od roku 1442 řadila mezi významná města českého království a upomínku na dětství spisovatele Bohumila Hrabala. O tom, že osud našich památek není většinou Poleňáků a polenských rodáků lhostejný svědčí přihlášky dalších činných a přispívajících členů do našeho klubu.

Přes uvedené dílčí úspěchy však nemůžeme být spokojeni a cítíme povinnost varovat před nebezpečím rušení historického rázu našeho města.

Nechceme, aby o historickém rázu Polné platil níže uvedený biblický citát:

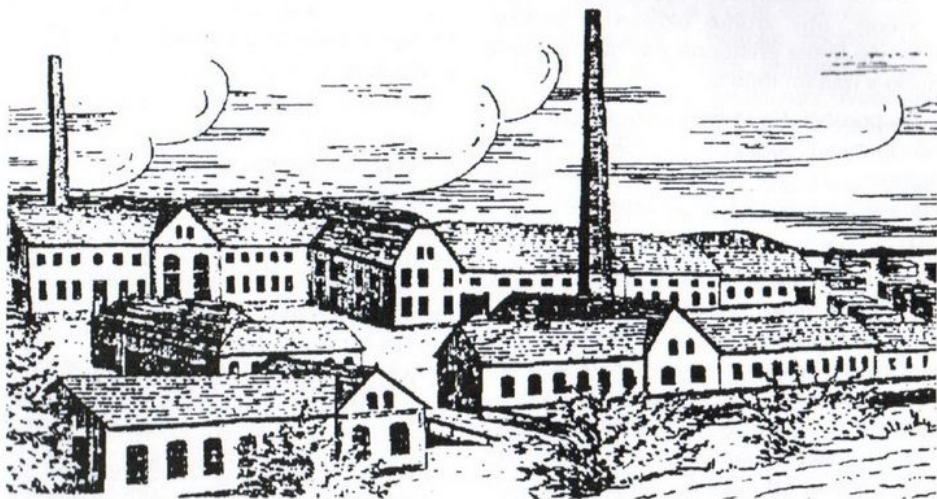
"Svaté město padlo, protože každý konal svou povinnost. - Svaté město padlo, protože každý konal jen svou povinnost !" Konec citátu.

Nové členy vítáme do našich řad a těšíme se, že s jejich pomocí dosáhneme výraznějších úspěchů při propagaci a záchraně památek a historického rázu města.

O pomoc při obhájení, zachování a obnově historického rázu, který je chloubou a bohatstvím města, prosíme i všechny polenské občany a příznivce.

Klub za historickou Polnou byl založen 21. ledna 1990. Zakládajícími členy jsou Václav Pišar, Jan Prechal, Jiří Klusáček. Klub je členem Nezávislé památkové unie ČR a podílel se na jejím vzniku. V současné době má klub 43 členů, z toho čtyři trvale žijí v zahraničí. Členský příspěvek je 20,- Kč ročně. Stanovy si případní zájemci mohou zapůjčit u předsedy klubu Jiřího Klusáčka, nebo u prodejce LINDA.

PILA NA PODHOŘE

Kresba Vl. Zlámal. Brno

Dnešní podnik SAPELI s.r.o. je pokračováním dlouholeté tradice dřevařského podnikání rodiny Procházků. V poslední době je to jeden z nejprogressivnějších závodů v Polné, který zajišťuje práci 190 pracovníkům.

Historie pily Na podhoře začíná již koncem minulého století. Doklady o datu jejího založení nejsou zatím známy. Stalo se tak asi mezi lety 1870 - 1890. Původní majitel a zakladatel závodu p. Dvořák využil lesního bohatství Českomoravské vysočiny a zřídil zde pilu lištovku s vodním pohonem a současně vodní mlýn s jednou stolicí. Jako již mnozí před ním, využil i p. Dvořák přebytků brambor, kterým se v Polné dařilo, i když to byl jinak velmi chudý kraj. Postavil malou škrobárnu, která s provozy již zmíněnými tvořila jeden celek. Tento podnik býval kdysi čilý a dobře prosperující, ale po racionálním zavádění strojní výroby

v oboru ustrnul ve vývoji. Pouze za I. světové války bylo přistavěno malé hospodářství - chlév a stáj pro jeden pár koní. V důsledku válečných poměrů však tento podnik skoro zanikl.

Po válce převzal podnik Jindřich Procházka st. a s jeho příchodem prosperita ožila. Již v roce 1921 byla zde kolaudována kotelna. Tak byla nevhovující lokomobila nahrazena parním strojem o výkonu 100 HP. Majitel pak vybudoval parní pilu s katrem a přestavoval mlýn. Díky schopnostem a pili p. Procházky se podnik slibně rozvíjel, i když poválečný příchod hospodářské krize byl cítit i zde. Později se práce ve mlýně omezovala, až nakonec se mlelo jen ve mzdě. Škrobová moučka, řezivo i další produkty byly skoro neprodejně. Prodávalo se i za ceny, které byly nižší, než náklady na jejich výrobu. Produkce se proto musela silně omezit. Ale i v této

době, pro všechny podnikatele těžké, se našli zaměstnanci, kteří byli oporou podniku. Mezi nimi např. Jan Šurnický, Václav Formáček, František Hrubý, Jan Aron a někteří další.

K postupné stabilizaci závodu došlo až po roce 1933. Tehdy se začal závod v rámci možností modernizovat. Byla instalována nová rámová pila v pilnici a dvoustranná omítačka bočního řeziva. Už před tím, v roce 1930, byl zřízen filiální sklad řeziva v Chomutově. Protože bylo tehdy boční řezivo neprodejné, byla v krátkém čase vybudována výroba beden, kde se tento odpadní materiál zpracovával. Bednárna byla v letech 1935 - 1936 rozšířena o výrobu jemnořezu na zhotovování malých bedniček, např. na droždí, sýry a pod. Souběžně se ale také vyráběly velké sklářské bedny a bedny pro export ve všech provedeních - sbíjené, cinkované, klížené, hrubé, hoblované, s tiskem i bez tisku.

Další velkou investicí bylo vybudování sušárny dřeva, a to jak pro vlastní výrobu, tak i na prodej do zahraničí. Specialitou závodu byla výroba podlah. Nejen pro sýpky, ale i pro místnosti obývací - hoblované na péro a drážku, ale i štosované.

V roce 1938 bylo v podniku zaměstnáno kolem 50 pracovníků. Celková přestavba systému čištění škrobů - praní vodou plynulou technologií - znamenala další modernizaci v roce 1939. Souběžně byla i přestavěna bramborárna ke skladování brambor pro výrobu a zároveň vybudována soustava vodních kanálků na dopravu brambor ke zpracování.

V letech II. světové války však nastal všeobecný útlum výroby. Přesto zaměstnanci připravovali různá zlepšení, kterých budou moci využít v budoucnosti.

Tak třeba J.Šurnický připravil během války zcela nový způsob sušení škrobu v automatické protiproudové sušárně, která pak sloužila provozu škrobárny až do její likvidace v roce 1991.

Radost z osvobození Polné 9.5.1945 byla zakalena nepochopitelným náletem sovětských letadel v dopoledních hodinách. Následný požár po náletu zasáhl polovinu závodu. Pila, sušárny řeziva i bednárna byly zcela zničeny.

V roce 1945 po osvobození vládlo v celém národě takové nadšení, že došlo i v naší oblasti k nádhernému rozvoji tvořivých sil všech občanů. Brzy po požáru byla znovu vybudována zpracovatelská část závodu na dřevěné výrobky, hlavně na výrobu všech druhů dřevěných obalů. Zároveň byl dán základ k dnešní výrobě dveří. V roce 1947 se začaly vyrábět laťové dveře pro sklepní prostory. Během let 1945 - 1947 byl zregulován Ochozský potok v oblasti závodu a mohla být vybudována výrobní hala, ve které bylo možno postupně rozvíjet další výrobu ze dřeva.

Ale ani v poválečných letech se na Polensku nezastavil určitý hospodářský pokles. V tomto období patřila Procházkova pila s mlýnem a škrobárnou v Polné mezi nejvýznamnější podniky. Zaměstnávala 70 stálých pracovníků. V rámci všeobecné pracovní povinnosti byli přidělováni na práci do Polné Němci ze sběrného tábora ve Štokách. Ani pila se jim nevyhnula, pracovalo jich zde až do svého odsunu kolem 20.

Rok 1948 s totálním znárodněním veškeré průmyslové výroby i dalších činností, doslova zastavil nastoupený poválečný rozvoj postavený na svobodě podnikání a zlikvidoval tak na dlouhá léta nadšení a profesionální rozvoj skupin lidí,

kteří měli zájem uplatnit se v podnikání a zastavil řadu aktivit ke škodě celé společnosti.

Podnik Jindřicha Procházky st. - pila, mlýn a škrobárna - jejichž účetní hodnota tehdy představovala 7 mil. Kčs, byl rozdělen mezi Moravskoslezské dřevařské závody (od roku 1950 Horácké pily, n.p. Jihlava) a Amylon n.p. se sídlem v Praze. Zemědělskou činnost převzal st. statek v Havl. Brodě. Organicky přirozený celek byl takto roztržěn a vznikaly složité situace, které vyvolávaly mnoho majetkových problémů. Proto následovalo v rámci snahy slučovat zemědělskou výrobu do větších celků urychlené zrušení zemědělské výroby. Podobné snahy se dotkly škrobárny a mlýna v rámci potravinářského průmyslu. Mlýn však v roce 1961 vyhořel a nebyl již obnoven. Zůstala jen dřevařská výroba, která byla po těch málo poválečných letech svobodného podnikání začleněna nejprve do Horáckých pil, n.p. Jihlava, po roce 1956 byla převedena do Jihomoravských dřevařských závodů, p. Brno a posléze v roce 1990 do Jihlavských dřevařských závodů, st. podnik Jihlava.

Zvýšený stavební ruch počátkem 60. let měl vliv i na výrobní program polenských závodů. Dřevařský závod Na podhoře se úspěšně specializoval na výrobu dýhovaných dveří a na výrobu polotovarů pro nábytkářský průmysl. Za všechny poválečné roky došlo pouze k jediné investici do stávajícího závodu, protože nastala nutnost vybudovat lakovnu dveří.

Jinak se závod neobnovoval a žil vlastně ze své podstaty. Na obnovu závodu nebyla vrácena ani prostá reprodukce. Začátkem devadesátých let došlo k silnému omezení výstavby bytů a tím i k poklesu produkce v závodech v Polné s následným omezením pracovních míst.

Restituce závodu byla provedena k 1.11.1993. Byla ustavena společnost s ručením omezeným SAPELI, což přeloženo z latiny znamená mahagon. To je dřevina, ze které se celou dobu v závodech vnitřní dveře vyráběly. V tu dobu zde bylo zaměstnáno asi 117 pracovníků.

Za nelehkých podmínek byl nastartován rozvoj závodu Jindřichem Procházkou ml. Podnik začal produkovat úplně nový sortiment vnitřních dýhovaných dveří a obkládacích zárubní. Nezapomenutelným zážitkem je návštěva vzorkovny závodu. Dveře jsou zavěšeny jedny za druhými takže je možno jimi "listovat" jako v knize. Jsou bohatě členěné, zdobené dle přání zákazníka, různě prosklené, třeba i formou vitráží a motivy figurálními, květinovými i ornamentálními. Díky této bohaté nabídce se stal závod dominantním dodavatelem dveří nejen v České republice, ale získává postupně i trhy v zahraničí.

V letošním roce zaměstnává SAPELI 190 pracovníků s výhledem rozšíření výroby a tím i následnou možností dát dalším polenským občanům práci a příležitost k dobrému výdělku.

Děkuji za mnohé informace p. J. Procházkovi a p. M. Vomelové z Muzea.

Použitá literatura:

Polná 1242 - 1992 - kolektiv autorů

Českomoravská vysočina díl II. - kolektiv autorů, vyd. 1939

Archivní sbírky Muzea Vysočiny v Polné.

Z VÝSLEDKŮ KROUŽKOVÁNÍ PTÁCTVA NA POLENSKU

Označením ptáků kroužkem můžeme zjistit kde přezimují a kudy tam táhnou i zda se vracejí na hnízdiště. I ptáci považovaní za stálé mohou vykonat daleké cesty. Kroužkováním se zjišťuje i stáří ptáků. U nás organizuje kroužkování od roku 1934 Národní muzeum v Praze. Nálezce kroužkovaného ptáka má sdělit na adresu na kroužku uvedenou celý jeho nápis, dále datum a místo nálezu a v jakém stavu byl pták. Určovat ho není nutné, to zjistí stanice v seznamu kroužkovatele. V Polné a okolí bylo od roku 1941 označeno kroužky přes 12.000 ptáků. V dalším textu jsou uvedeny zajímavější výsledky z Polenska a také nalezení ptáci s cizími kroužky.

Kavka obecná. Mládě kroužkované 12.6.1955 na Zápekli bylo v únoru 1956 chyceno přezimující v Mirande v departmentu Gers ve Francii, 1.300 km směrem JZ. Většina našich kavek je však stálá. Z pěti mláďat nalezených v zimě po třech letech byla 3 v místě kroužkování a 2 ve vzdálenosti 5 a 7 km. Označená na Kalvárii byla na podzim v Kameně. V době hnízdění bylo roční mládě v místě kroužkování, jedno kroužkované na Zápekli hnízdilo po dvou letech na věži kostela ve Ždírci. Jedno jednoleté přesídlilo hnízdit 125 km západně do Mořiny u Karlova Týna.

Špaček obecný. Z 960 mláďat kroužkovaných hlavně v Polné, Věžničce a Brzkově bylo 24 hlášeno z ciziny. Na

tahu jich bylo 13 zastíženo v Itálii a 2 ve Francii. Jeden italský nálezce se ptal Národního muzea, jakým způsobem u nás připravujeme špačky k jídlu. V listopadu až únoru přezimovalo 7 špačků v Maroku (nejdelší vzdálenost 2.805 km JZ), 1 v Tunisu a 1 ve Španělsku. Mládě označené v r. 1942 v Kvaseticích u Čáslavi bylo nalezeno 1944 v Hrbově v hnízdě puštika.

Zvonek zelený. 9 zvonků kroužkovaných v zimě v Polné u krmítka bylo chyceno tamtéž, 1 v Záborné a 1 po 2 měsících v Okříškách. Označený 10. 1. 1955 v Polné, chycen 2.2.1956 v Dušníkách u Prahy, 120 km Z.

Zvonohlík zahradní. Dospělý sameček tohoto drobného tažného ptáčka podobného čížkovi, chycený do sítě v červenci 1950 u nádraží byl po dvou letech nalezen mrtvý v TKZ.

Jíkavec severní. Pravidelný host ze severu příbuzný pěnkavě. Sameček kroužkovaný 19.2.1954 u krmítka v Polné po roce v Polné opět přezimoval.

Strnad obecný. Mládě označené v létě 1946 ve Špitále u Janovic bylo v prosinci 1947 nalezeno mrtvé v Poděšíně. Samec chycený v únoru 1944 v Polné kontrolován po 2 letech v Lipě u Havl. Brodu.

Konipas bílý. Mládě kroužkované 5.7.1947 v hnízdě na lípě při silnici k Brzkovu bylo po 3 1/2 měsících chyceno a snědno u Benátek v sev. Itálii, 520 km směrem JJZ.

Šoupálek dlouhoprstý. Mládě kroužkované 8.6.1957 v hnízdě v rázu dřeva v Březině nalezeno tamtéž mrtvé 14.11.1959.

Sýkora koňadra. Z dospělých koňader označených v zimě u krmítka bylo tamtéž zastíženo 9 v příští zimě, 7 po dvou letech a 2 po 3 letech. Všechny zimující však nemusí být naše. Tak samička označená v březnu 1955 byla v říjnu chycena v polské Gliwici, 230 km SV, jiná kroužkovaná v listopadu 1953 byla nalezena v lednu 1955 v běloruském Gomelu, 1.100 km SV. Další kroužkovaná v prosinci 1957 byla po roce chycena u Žitomíru na Ukrajině, 940 km V. Naopak mládě označené v létě 1959 bylo na jaře 1960 nalezeno v rakouských Korutanech. Další mládě označené v hnízdě v létě 1948 hnízdilo po dvou letech ve Slavkovicích u N.Města na Moravě.

Sýkora modřinka. Dvě kroužkované v zimě u krmítka tam byly chyceny po 1 roce, jedna po dvou letech. Samička označená 14.12.1955 u Svatošů byla po 3 1/2 letech chycena na hnízdě s mladými u Neubauerů, jen několik desítek metrů daleko. Mládě kroužkované v budce u lihovaru u Pekla 7.6.1955 nalezeno mrtvé v Jihlavě 4.8.1956.

Sýkora lužní. Chycena do sítě 26.7.1942 u napajedla ve Stržené hrázi k

Brzkovu kontrolována na stejném místě 5.6.1947, tedy téměř po 5 letech. Svědčí to o stálosti této drobné, šedé sýkorky s černým temenem hlavy a ostrým vábením dede čččč, která se drží po celý rok v páru.

Ťuhák obecný. Mladý pták chycený 13.9.1948 u rybníka Baba u Hrbova byl po 15 dnech nalezen u Soluně v Řecku, 1.150 km na pravidelné cestě do Afriky. Sameček chycený při krmení mladých v srpnu 1947 na hrázi rybníka Kukle se vrátil na místo hnízdění i v r.1948.

Rákosník proužkovaný. Pták chycený do sítě na rybníku Vazebném u Rudolce 29. 8. 1954 byl kontrolován 14. 6. 1955 u města Velikí Luki u Petrohradu v Rusku, 1.410 km SV.

Rákosník obecný. Mládě kroužkované 16. 7.1946 v rákosí na Kukli tam hnízdilo a bylo chyceno do sítě po dvou letech.

Pěnice hnědokřídla. Sameček kroužkovaný v květnu 1947 při potoku nad rybníkem Panákem byl chycen a zřejmě hnízdil 1949 tamtéž. Přezimuje v Africe.

Pěnice slavíková. Dospělý pták označený 20. 8. 1980 německým kroužkem v Radolfzellu v jižním Bavorsku (550 km JZ) byl nalezen koncem července 1981 usmrcený kočkou v Záborné.

Drozd zpěvný. Mládě kroužkované 15.6.1952 v Březině bylo nalezeno mrtvé v únoru 1957 přezimující u Grenoble ve Francii, 910 km JZ.

Kos černý. Mládě kroužkované 15.6.1952 v Březině bylo již 13.10.1952 chyceno v Kolmar ve Francii, 660 km JZ. Jiné označené 4.5.1952 na hlavním hřbitově bylo po půl roce chyceno u Grenoble ve Francii, 910 km JZ. Další mládě označené 19.6.1955 v Březině bylo 12.10.1956 v italské Brescii, 610 km JZ. Po přesunu části lesní populace v padesátých letech do sídlišť většina samců přezimuje. Vzletné mládě chycené 7. 8. 1949 u rybníka Baba hnízdilo r. 1951 v Obecníku.

Červenka obecná. Chycena 7.9.1947 na hrázi rybníka Podles byla 1.12.1947 nalezena mrtvá, když přezimovala u města Messina na Sicilii, 1.280 km na jih od Polné.

Pěvuška modrá. Tažný ptáček, který má hnízdo ve smrkové houštině a v něm 5-6 krásně modrých vajíček, vrací se na hnízdiště, jak svědčí 3 případy chycení do sítě ve Vápence a kontroly po 1-2 letech. Výjimečně přezimuje. Tři pěvušky modré byly kontrolovány v zimě u krmítka na Zápeklí u Zvoníků.

Vlaštovka obecná. Mládě kroužkované v hnízdě se 6 mladými 2.8.1956 v síni restaurace U Slovana bylo nalezeno mrtvé 4.1.1957 v městě Bumba v Belgickém Kongu, nyní republika Zaire, 5.800 km J. Staré i mladé vlaštovky se vrací do místa hnízdění. Samička hnízdila v r. 1945 a 1946 v průjezdu domu čp.45, v roce 1947 naproti v domě MUDr. Tureckého. I jiná hnízdila 1952 a 1953 v čp. 45. Sameček chycený do sítě v r.1955 na rezerváru, hnízdil 1956 na

Horním městě u Bednářů. Další dvě vlaštovky chycené u rezerváru 1954 tam byly kontrolovány i v příštím roce. Mládě kroužkované v hnízdě u Jeklů Pod Kalvárií hnízdilo příští rok u Šrůtků na Nerudově ulici. Jiné označené v r. 1945 u řezníka p. Procházky nalezeno mrtvé za špatného počasí na hlavním hřbitově 1.10.1948. Mládě označené v r.1956 v čp.45 hnízdilo 1957 v síni zámku, kroužkované v r.1958 na Zápeklí u p.Svobody hnízdilo po 2 letech v Záborně.

Rorýs obecný. Na kostele sv.Barbory jsem v letech 1942-1956 kroužkoval na 10 přístupných hnízdech. V r.1957 pak byla kolonie vyhubena puštíkem. Z 55 dospělých kroužkovaných rorýsů jich bylo v příštích letech kontrolováno 34, t.j. 61,8%. Skutečné procento návratu bylo vyšší, protože hluk při lezení po trámech ptáky často vyrušil. Nejvyšší zjištěný věk rorýse byl 12 let. Ze 126 mláďat se vrátilo na budovu jen jedno, t.j. 0,8%. Podobně zjistil i Klůz v Bělohradu, zatímco ve Švýcarsku a Švédsku je procento návratu mladých značné. Jedno mládě hnízdilo po 3 letech v Bystřici n.Pernštejnem, 44 km JV, jedno v Jihlavě. Jediné mládě, které se vrátilo, bylo označeno v hnízdě 21.7.1942. Byla to samička, kontrolovaná potom 25.5.1950 a 9.5.1953 v hnízdě č.3. Používání stejného hnízda po více let je pravidelné zrovna jako trvání páru.

Ledňáček říční. Samička kroužkovaná 8.12.1965 u Lanškrouna byla nalezena mrtvá 12.1.1968 u Dobronína. Většina našich je však tažná.

Puštíček obecný. Samice této sovy, kroužkovaná na hnízdě se 4 mláďaty ve

věži kateřinského kostelíka 6.5.1947, byla chycena na témtě hnízdě i 13.4.1948 a 4.5.1949. Kroužkování 61 mláďat přineslo tyto výsledky: ze tří mláďat v dutém buku na zemi v Malé Ochozi 29.4.1943 bylo jedno nalezeno roztrháno dravcem po 6 měsících v Sázavě u Žďáru n.Sáz., druhé po 1 roce a 9 měsících bylo mrtvé v Březině. Mládě kroužkované 12.5.1944 na Kateřinově bylo chyceno 7.2.1945 na Borku u Záborné do jestřábiho koše. Ze tří mladých označených na Kateřinově 5.5.1945 bylo jedno střeleno v březnu 1946 ve Věžničce, druhé nalezeno mrtvé po 1 roce a 9 měsících ve Štokách. Mládě kroužkované 14.5.1949 v dutém smrku v Březině bylo nalezeno se zlomeným křídlem po 2 měsících tamtéž, jiné kroužkované 18.5.1956 na Kateřinově nalezeno po 1 roce 10 měsících ve Zhoři.

Poštolka obecná. Pták chycený do sítě 11.9.1954 u Falstrebo v jižním Švédsku byl v říjnu 1954 nalezen v úvozu mezi Kalvárií a Loretou, 630 km JZ. Mládě kroužkované 15.6.1955 ve Žlebech u Čáslavě bylo nalezeno mrtvé u Polné 5.6.1961, tedy po 6 letech.

Káně lesní. Mládě kroužkované 3.6.1973 u Daugavpils v Lotyšsku bylo nalezeno 8.12.1973 mrtvé u Žďirce, 1080 km JZ.

Krahujec obecný. Mládě kroužkované 4.7.1949 ve Špitále u Janovic bylo střeleno 4. 12. 1949 v Čekánově u H.Brodu. Svědčí o přezimování části naší populace.

Čáp bílý. Mladý pták kroužkovaný 6.7.1974 v Jakobsdorfu v SRN byl nalezen mrtvý 25.5.1976 na Bratřských loukách, 360 km JJV. Další mládě označené 2.7.1988 u Torgau v SRN bylo nalezeno 26.8.1988 mrtvé u Polné, 300 km JV.

Polák velký. Kačer označený 3.12.1967 na laguně del Taraje u města Almonte ve Španělsku byl zastřelen 3.8.1968 na rybníku Kukli u Polné, kde tento druh kachen hnízdí od r. 1966. Přezimoval tedy 2.050 km JZ.

Racek chechtavý. Ze 45 mláďat, označených 31.5.1962 v kolonii na rybníku Vazebném u Rudolce, bylo jedno zastřeno 14.7.1962 v Ostrově u Žďáru n.Sáz., jedno střeleno 31.1.1963 u města Forli v severní Itálii, 650 km JZ a třetí nalezeno v únoru 1964 ve Valle di Comacchio v Itálii 600 km JZ.

Koroptev polní. Z 58 vypuštěných v březnu 1942 na Podhoře a u nádraží bylo 6 kusů zjištěno do tří let v nejbližším okolí.

ZDENĚK MATĚJ KUDĚJ

Úvod.

V dětství jsem, jako snad každý kluk, rád četl cestopisy, rodokapsy, verneovky, mayovky. Jednou jsem si v polenské Husově knihovně vypůjčil Kudějovu knihu SID. Otec mě poučil, že její autor žil krátkodobě i v Polné. S tímto poznatkem jsem se později setkal vícekrát.

Pro připravovanou publikaci o významných rodácích a obyvatelích Polné shromažďujeme s Václavem Fišarem příslušné podklady. A tak došlo i na Kuděje. Paní Hajnová mě upozornila na Kudějovu známost s paní Vanžurovou z Polné a dohodla mi s ní schůzku. Zajímavé vzpomínky paní Vanžurové mě přiměly k napsání tohoto článku, stejně jako skutečnost, že Kuděj měl Polnou rád, pobýval zde v podzimu svého života a tedy do Polné tak trochu patří.

Stručný životopis.

Zdeněk Matěj Kuděj, vlastním jménem Zdeněk Marian Kuděj, se narodil 24. 11. 1881 v Hořicích v Podkrkonoší jako sedmé dítě a šestý kluk v rodině stavebního inženýra Jana Kuděje. Jeho matka Božena pocházela z rodiny kovářského mistra. Druhé jméno Matěj, pod kterým byl později všeobecně znám, prý převzal po svém dědečkovi (Kudějův největší životní přítel Jaroslav Hašek měl však své druhé jméno rovněž Matěj).

Vzhledem k zaměstnání Kudějova otce se rodina často stěhovala. Reálné gymnázium počal Zdeněk navštěvovat na Královských Vinohradech. Po smrti otce se rodina přestěhovala do Příbrami. Zdejší gymnázium po třech letech studií dobrovolně opustil a nastoupil jako praktikant do lékárny v Pacově. Na

dalším působišti, v lékárně v Sadské, se rozhodl zapsat se na univerzitu, byl však odveden na vojnu. V Plzni si dokonale zahrál na duševně chorého a po několika lékařských vyšetřeních byl z armády propuštěn. Odjel pak do Německa, kde pracoval v továrně na výrobu léčiv. Zde však dlouho nevydržel a odešel na další "zkušenou". Ve svých 21 letech odjel do Ameriky a tak začala romantická a dobrodružná část jeho života. Jeho více jak sedmiletému pobytu v USA věnujeme samostatnou kapitolu.

Po návratu do vlasti, kdy jak sám uvádí, měl v kapse pouhé tři koruny, střídal opět různá zaměstnání. V roce 1911, v době, kdy pracoval jako přidavač u zedníků, mu Národní listy otiskly první povídku. Krátce nato poznal Jaroslava Haška, Josefa Ladu, Gustava R. Opočenského a Otakara Hanuše (onen známý nerozlučný čtyřlístek). Bohémské sklony začaly u Kuděje, stejně jako u Haška, v pražských

hospodách a kavárnách. Časté toulky a nevázané chůze do obyčejných lokálů a putyk je pro Kuděje v tomto období typické.

Na podzim 1912 se Kuděj rozhodl navštívit carské Rusko. V Kyjevě byl jako "podezřelý" zatčen a strávil půl roku v nesnesitelných podmínkách ve vězení. Odtud si dovezl silný revmatismus, který jej pak trápil až do konce života. Na jaře 1913 byl z Ruska vyhoštěn. Po návratu do Prahy se vrátil k partě kamarádů a hned v létě 1913 se vydal s Haškem na výlet po Čechách. Zcela propadli tuláckému životu. Putovali po Berounsku, Křivoklátsku a Plzeňsku naprosto bez cíle, jak uvádí Hašek: "od hospody k hospodě". Zvláště Kuděj si na svém tuláctví zakládal, avšak byl to Hašek, kdo navrhl v roce 1914 další cestu "nazdařbůh", která vedla do Posázaví. Když se vrátili do Prahy, vypukla I. světová válka. Kuděj dostal těžký záchvat revmatismu a sourozenci ho odvezli k matce do Příbrami. Nemocný Kuděj dostal předvolání, aby nastoupil vojenskou službu. Odvezli ho na ručním vozičku do kasáren na Pohořelci. Zde lékařská komise rozhodla, že vzhledem k jeho nemoci se mu poskytuje zdravotní dovolená na neurčito (tento originální způsob rukování použil pak Hašek ve Švejkovi). Záchvat revmatismu netrval dlouho a Kuděj užíval svobody v Příbrami a Plzni. V této době byl stále literárně činný. V Plzni se sešel se svým dobrým kamarádem z USA hercem Františkem Kovářkem (1886-1984). V polovině roku 1915 odjel do Prahy, kde napsal své první větší souvislé dílo, román Mezi dvěma oceány. V Praze Kuděje dostihla policie a byl eskortován ke svému pluku do Rumburka, kde byl stále vojensky veden. Dostal klasifikaci C - službu beze zbraně. V Berouně a potom ve Vídni vykonával funkci vojenského

písaře. Počátkem roku 1918 znovu předstíral choromyslnost a byl po několika prohlídkách superarbitrován.

Po skončení války působil krátce v Klubu českých turistů jako tajemník a pak se vydal s přítelem, malířem Jaroslavem Panuškou, na výlet do Posázaví "po stopách Jaroslava Haška", který byl tou dobou v Rusku. V Ledči nad Sázavou odbočili směrem na Lipnici, kde chtěl krajinář Panuška malovat. Tento úsek cesty měl později veliký význam i pro samotného Haška. Jaroslav Panuška (1875-1958) žil pak od roku 1921 trvale v Kochánově u Lipnice, kde si postavil dům. Kudějovi byl v Kochánově také přidělen pozemek, ale on se ho vzdal ve prospěch Panušky. Hašek po návratu z Ruska, zklamán přáteli i životem v Praze, odešel za svým přítelem Panuškou na Lipnici. Kuděj se na čas usadil u svého bratra v Dolních Kralovicích, na Lipnici však býval častým hostem.

Kuděj se v této době prosadil jako překladatel. Po světovém úspěchu Tarzana, který byl úspěšně zfilmován, rozhodl se majitel pražské Lucerny inž. Václav Havel (dědeček prezidenta Václava Havla) založit Filmové nakladatelství. Havel podepsal na doporučení spisovatele Emila Vachky Kudějovi smlouvu na překlad Tarzana. Kuděj odjel do Dolních Kralovic a na překladu úsilovně pracoval. Havel však nakonec svůj záměr zrušil, Kuděj obdržel jen část honoráře a vydávání Tarzana se ujalo nakladatelství Antonína Svěceného.

V té době se Kuděj oženil, ale manželství netrvalo dlouho. Být k někomu vázán, podrobovat se určitému dennímu pořádku, to prostě odporovalo jeho životnímu stylu. A tak se znovu stává tulákem a odchází na čas na Podkarpatskou Rus.

Po návratu do Čech se na mnoho let i po hořký čas německé okupace zabýval na Vysočině. Žil v Dolním Městě a v Radostovicích. Odtud podnikal časté výlety do okolí. Na Českomoravské krabatině, jak Vysočinu nazýval, se naplnily jeho představy. Kraj ho připoutal přírodní krásou, našel zde mnoho dobrých přátel.

Od roku 1946 měl malý byt v Ledči nad Sázavou, kde bydlel když zrovna necestoval. Střídavě se přechodně zdržoval ve Světlé nad Sázavou, v Havlíčkově Brodě, v Polné, v Humpolci. Od roku 1952 trávil zbytek života v Litomyšli, kam občas jezdil již od roku 1925. Zde žil v malé místnosti, v podnájmu u paní Soukupové, která později sepsala krátké vzpomínání na Kuděje. Uvedme jen malou ukázkou:... "stalo se, že Matěj zabloudil do hospody Na tvrzi a to bývalo zlé. Obyčejně přiběhl chlapec z té hospody vyřídit "Máte si přijít pro pana spisovatele", a tak vzal můj manžel trakař a jel pro Matěje. Ovšem když se vrátili, bývali oba ve stejném stavu".

13. července v roce 1955 byl Kuděj po častých obtížích hospitalizován a operován na kýlu. Operace se podařila, ale Kuděj nevydržel na lůžku. Na revers odchází s nezahojenými stehy. Zakrátko je v nemocnici znovu, tentokrát s oboustranným zápallem plic. V pondělí 8. srpna 1955 tulák a spisovatel Zdeněk Matěj Kuděj ve věku necelých 74 let umírá.

Trampem v USA.

"Tulákův domov je celý svět" - to je 1380. Kudějova myšlenka, zapsaná do jeho Každodenníčku 8. února 1952.

Při svých toulkách po Německu v letech 1902 a 1903 se Kuděj ocitl v březnu 1903 v Hamburku. V jedné herně v předměstí Altona získal jako část výhry lodní

lístek do New Yorku. Narychlo se rozhodl, že této štěstěny využije a navštíví Spojené státy americké "asi" na 14 dní, což odpovídalo jeho současným finančním možnostem. Kudějovo cestování se však protáhlo na 7 a 1/2 roku (literární historik Alois Hrbek uvádí 6 let).

Během svého putování projel a prošel USA křížem krážem a navštívil také Kanadu. Vystřídal desítky zaměstnání. Pracoval jako malíř pokojů, na jatkách, v chemické čistírně, myl nádobí v jedné velké restauraci v New Yorku, v Clevelandu prodával lihoviny (ještě před prohibicí), pracoval ve slévárně a poté jako příručí v lékárně a laborant v továrně na léčiva. Přes Detroit odjel do Chicaga, kde byl osobním strážcem milionáře a pak redaktorem českých krajanských novin. Odtud odjel do Alabamy, kde budoval železniční trať. Na svých dalších cestách byl roznašečem novin, trhačem kukuřice, nočním kuchařem v Ohio, sloužil jako opravdový cowboy na ranči v Severní Dakotě. Na břehu Missouri krátký čas vlastnil ranč na vlastním pozemku. Pak cestoval jako plavčík do San Francisca, kam přijel krátce po velkém zemětřesení. Zde pracoval v záchranné četě. Působil znovu jako redaktor v Milwaukee v týdeníku Domácnost. Při dalších toulkách se dostal mezi trestance a žebráky, byl také u Armády spásy, rýžoval zlato v Oregonu, v severní části kanadského Saskatchewanu byl spoluzakladatelem velké farmy, působil jako pomocník důstojníka na velké obchodní lodi a díky tomu poznal většinu velkých přístavů na východním pobřeží USA. Před návratem do Evropy v roce 1910 onemocněl zápallem plic a strávil jistý čas v presbyteriánské nemocnici v New Yorku. Zde se Kuděje ujali krajané (v době kdy Kuděj pobýval v USA zde žilo 1, 200. 000 Čechů a Slováků)

a zajistili mu místo pomocného dělníka na lodi do Evropy. Pro úplný obrázek uvádím trasu neuvěřitelné Kudějovy cesty od roku 1903, tak jak místa postupně navštívil: New York, Chicago (stát Illinois), Cleveland (Ohio), Detroit (Michigan), Montgomery (Alabama), Evansville (Indiana), znovu Chicago, Milwaukee (Wisconsin), Chicago, Bismarck (Sev. Dakota), Minot, Butte (Montana), Seattle (Washington), San Francisco (Kalifornie), Salt Lake City (Utah), Denver (Colorado), Dallas (Texas), Galveston, New Orleans (Louisiana), Miami (Florida), Savannah (Georgia), Jacksonville (Florida), Norfolk (Virginia), Philadelphia (Pennsylvania), New York, New Orleans, Cairo (Missouri), St. Louis, Chicago, Uranian City (Saskatchewan - Kanada), Frank (Alberta), oblast Kolumbijské plošiny (Oregon), Spokane (Washington), Omaha (Nebraska), Kansas City (Missouri), St. Louis, Cincinnati (Ohio), Akron, New York.

Za dobu svého cestování urazil Kuděj po železnici, lodí, nebo pěšky fantastických 30.000 kilometrů. V USA prožil český tulák tolik, co celý zástup dobrodruhů, a třeba proslulejších než byl Kuděj.

Kuděj a Hašek.

O necelé dva roky mladší Hašek měl stejně jako Kuděj tulácké sklony. V létě roku 1900 cestoval po Slovensku. Vandrování se mu tak zalíbilo, že Slovensko procestoval ještě v letech 1901 a 1902. V roce 1901 Haškovi vyšly první povídky inspirované jeho toulkami. Krátce pracoval jako úředník v bance Slávii a pak znovu cestoval. Období do roku 1907 je v případě Haška poněkud zastřeno tajemstvím. Z jeho povídek víme, že tehdy procestoval Maďarsko, balkánské státy včetně Rumunska,

Polsko a posléze Bavorsko, Švýcarsko, Rakousko a Itálii. Můžeme ale říci, že ve stejné době prožili oba pozdější přátelé bouřlivé roky svého života neustálým cestováním, každý po svém.

Rovněž Hašek nedokázal dlouho existenčně zakotvit. Po vyloučení z gymnázia pracoval jako drogist, zkusil studovat na obchodní akademii, byl novinářem, kabaretiérem a nakonec spisovatelem na volné noze. Hašek žil naplno, bez závazků. K jeho bohémské proslulosti patřily kromě potulek a neustálých návštěv desítek kaváren a hospod i časté šarvátky s policií. Jak píše Radko Pytlík (Toulavé house, str. 87): "Fascikl spisů J. Haška v archivu policejního ředitelství v Praze poskytuje materiál pro dost objemnou knihu (... "zadržen pro opilství, výtržnosti, nebo urážku strážnice...!")."

Kdy se Kuděj setkal s Haškem jsem v dostupné literatuře nenašel. Muselo to být v roce 1910 nebo 1911. Podobnost jejich dosavadního stylu života, stejné záliby a povahové rysy však způsobily, že se z obou bohémů stali na dlouhou dobu nerozluční přátelé. Vzájemné sympatie, společné návštěvy pražských lokálů a hlavně jejich letní toulky v letech 1913 a 1914 jejich přátelství ještě upevnilo.

Je nesporné, že tyto zážitky do značné míry ovlivnily jejich literární činnost. Stejně jako mnoho jiných spisovatelů (výrazné je to v případě Bohumila Hrabala) těžili z hospodských zážitků, kde se nejvíc dověděli o lidech a o životě bez jakýchkoliv zábran. Díky svému bizarnímu pijáckému a tuláckému osudu nasbírali oba obrovské znalosti lidského živočichopisu. Převáděli tak životní podněty do literární podoby, každý jak uměl. Hašek nakonec díky tomu vyrostl a stal se výraznou osobností české literatury. Kuděj nedosáhl Haškovy

světové proslulosti a je mnohdy uváděn jako autor jdoucí ve stopách Haška. Domnívám se však, že pravda je přece jen trochu jiná.

Haškovi se dostalo satisfakce a uznání až po vydání Švejka, který byl jeho jediným uceleným dílem (čerpal jednak z povídek o Švejkovi vydaných dříve, jednak z nových literárních nápadů vzniklých v letech 1921 a 1922 na Lipnici). Hašek byl až do vydání Švejka povídkář. Psaní povídek vlastně vyplynulo z Haškova životního stylu. Zda by Haškův předválečný jiskřivý humor doznal světového uznání, kdyby nebylo Švejka, je k posouzení.

Kuděj psal sice rovněž povídky, avšak krom toho mu bylo vydáno několik ucelených děl již v letech 1914, 1915 a hlavně v roce 1919. Nepřísluší mi porovnávat literární hodnotu děl Haška a Kuděje, myslím ale, že není na škodu si tato fakta připomenout. Co je pro oba autory jednoznačné, je to, že ani jeden neměl literární ctižádost. Psali, protože cítili potřebu psát.

Nezastupitelnou roli pro inspiraci Haška i Kuděje měla literární a herecká družina jejich pražských přátel. Byli to zejména Josef Lada (1887-1957), Egon Erwin Kisch (1885-1948), Emil Artur Longen (1885-1936) a jeho žena Xena Longenová (1891-1928), Josef Mach (1883-1951), Eduard Bass (1888-1946), Franta Sauer (1882-1947), František Langer (1888-1965) a další.

První světová válka na čas rozdělila přátelství obou pražských bohémů. Haškovu nejplodnější období (1911-1915) bylo přerušeno. Hašek narukoval v únoru 1915 do Českých Budějovic. Na jaře t.r. byl odvelen přes Most nad Litavou do přední linie fronty u Sókalu. 24. 9. 1915 padl do ruského zajetí a byl internován v zajateckém táboře u Buzuluku. V Rusku

přešel do čsl. legii a do vlasti se vrátil až 19. 12. 1920. Protože Hašek působil jistý čas v Rusku v bolševické armádě, řada pražských přátel ho nepřijala. Rozhodně mu neprospělo ani to, že si z Ruska přivezl druhou ženu Šuru. V Praze ho nazývali "ruským komisařem", "bolševikem". Hašek značně zatrpkl. Longen ve svých vzpomínkách píše: "Hašek v tuto dobu navštěvoval lokály víc, než před tím. Pil a zpíval, pil a nadával." A tehdy odchází Jaroslav Hašek na Lipnici.

Literární historik Ladislav Soldán uvádí ve své knize: "Lipnici si zvolil Hašek za místo posledního pobytu vlastně náhodou". Ve skutečnosti pozval Haška na Lipnici v srpnu 1921 malíř Jaroslav Panuška. Při této návštěvě se zde Hašek setkal znovu s Kudějem. Bylo to srdečné setkání. Panuška s Kudějem Haška přesvědčili a on se krátce nato na Lipnici natrvalo přestěhoval. V září 1921 zde pokračoval na II. díle Švejka. Obrovský úspěch Švejka umožnil Haškovi, aby si na Lipnici roku 1922 postavil vlastní dům.

Poslední týdny Haškova života však byly smutné. Jeho organismus byl podlomen následky životních útrap a nemocí. Velký podíl na tom měly návyk na alkohol, silné kuřáctví a při jeho způsobu života špatná životospráva. Koncem roku 1922 znovu navštěvuje již ležícího Haška přítel Kuděj. Jejich kdysi pevné přátelství se nakrátko obnovilo. Poslední výlet Haškův zorganizoval právě Kuděj. V duchu svých dávných toulek si spolu vyjeli zapůjčeným kočárem do přírody kousek od Lipnice. Poslední povídka, kterou Hašek napsal, Průvodce po ničem, vznikla vlastně díky Kudějově návštěvě.

V prosinci se Haškovi přitížilo a 3. ledna 1923 ráno zemřel. Prostého pohřbu 6. ledna 1923 se zúčastnili pouze sousedé z Lipnice a z dřívějších kamarádů pouze Panuška a Kuděj. Opět mi dovolte citaci

literárního historika Radko Pytlíka z knihy Toulavé house: "Z Prahy, která Haška milovala a kde měl tisíce přátel a známých, přijeli jen dva nejvěrnější, malíř Panuška a spisovatel Kuděj".

Kudějovo literární dílo.

Na spisovatelskou dráhu vstoupil vlastně ve Spojených státech amerických. Napsal zde jako roznašeč novin svou literární prvotinu, která mu kromě honoráře vynesla i místo zpravodaje u českého chicagského listu Denní hlasatel. Za svého pobytu v USA v letech 1903 -1910 publikoval také ve farmářském časopise Domácnost a v deníku Spravedlnost.

Po návratu do Čech psal povídky do Národních listů. Kuděj začal vnikat do českého literárního života v roce 1913. Vyšla mu první kniha BÍDNÉ DNY (zážitky z cest po USA), za kterou mu byla udělena z Nadace při České akademii pro mladé literáty hlavní cena Julia Zeyera. Kromě veřejného uznání obdržel slušný honorář a část nákladu své knihy v počtu 600 výtisků, se kterými mohl naložit jak sám uznal. Titul prodával společně s Jaroslavem Haškem, a protože měli oba neustále žízeň, byl Kuděj zakrátko opět chudý. V roce 1914 mu vyšla další kniha MORDOVNA, bohužel tentokrát literárně slabší. Ještě koncem roku si však slibný začátek pojistil třetí knihou, HOSTEM U BĀTUŠKY CARA, která měla u čtenářů úspěch.

Od roku 1915 mu téměř každý rok až do roku 1923 vydávají různí nakladatelé romány a soubory povídek, v průměru 2 - 3 tituly ročně.

Největšího úspěchu Kuděj dosáhl trilogií, která je cenným svědectvím o životě Jaroslava Haška a jeho přátel. Knihy s názvy VE DVOU SE TO LÉPE TÁHNE,

VE DVOU SE TO LÉPE TÁHNE, VE TŘECH HŮŘE a KDYŽ TÁHNE SILNÁ ČTYŘKA, jsou vůbec nejlepším, nejucelenějším Kudějovým dílem. Kudějův smysl pro zdravý český humor je v tomto literárním díle nepřehlédnutelný. Souhlasím s kritikem Jaroslavem Fenclem, který v tomto případě o Kudějově trilogii napsal: "...zdá se, že se vůbec nedoceňuje přínos Kudějova vyprávění v bádání o souvislostech mezi Haškovým životem a dílem". Vezmeme-li ještě v úvahu to, že Kuděj na spisovatelství vlastně nepomýšlel, že ho k této činnosti donutily původně finanční potíže, musíme uznat jeho úspěchy i publicistické nadání.

Kuděj měl obrovský dar - neuvěřitelné vypravěčské schopnosti a díky tomu si dokázal získat každého posluchače. Pro spisovatele je taková schopnost přínosem. Přenést myšlenky na papír, to je už ta závěrečná fáze a Kuděj psal rád. Nosil u sebe neustále zápisník, který nazýval "každodenníčkem", kam si zapisoval své nápady a myšlenky.

Za Kudějova života vyšlo téměř 40 jeho původních knih a nejméně stejný počet překladů. Řekli jsme si už, že jako první přeložil českým čtenářům Burroughsova Tarzana. Zpočátku ho práce bavila a ani příjmy nebyly nezanedbatelné. Další díly Tarzana však přestávaly Kuděje bavit pro svoji literární nenáročnost. Přestal překládat a když žádali vášniví čtenáři další svazky, napsal román TARZANOVA BABIČKA, v němž výstižně a trefně zesměšnil děj i postavy tohoto pokleslého díla. I tato Kudějova parodie měla u řady čtenářů úspěch. Z jeho překladatelské činnosti ještě uvádím tyto autory: Walter Scott, Charles Dickens (angličtina), Alexandr Dumas ml. (francouzština), V. A. Amfiteatrov (ruština).

Vraťme se však k jeho původní činnosti, k psaní. Z jeho tvorby stojí rozhodně za

zmínku čtyřdílný cyklus s názvem SID, který z jeho tuláckých povídek z USA uspořádal a upravil spisovatel Kuzma (vlastním jménem Josef Cheth Novotný). Jde o poutavou četbu, ve které je autenticky zachycen život amerických trampů na počátku tohoto století. Jeho další známý román MEZI DVĚMA OCEÁNY rovněž čerpá z Kudějova pobytu v USA a dočkal se několika vydání, naposled v roce 1994.

Své prožitky z Podkarpatské Rusi zaznamenal v HORALSKÉ REPUBLICE, poprvé vydané v roce 1932. Věrně zde zachytil jasiňské povstání Ukrajinců proti Rumunům. Z ostatních románů a cyklů si ještě připomeňme čtenářsky i vydavatelsky úspěšné: Z NOVÉHO SVĚTA, STREJCOVÉ A TETKY, KRÁL TULÁKŮ, psí historky O FILÁSKOVI (znovu vyšlo v r. 1992), HLAVOLAM. Z prostředí Vysočiny napsal v roce 1942 povídku SAFIJÁNSKÁ ZIMA a později autobiografii ZLÝ DĚDEK Z VYSOČINY, což je vlastně jeho poslední dílo. Chystanou MARIÁNSKOU HUŤ, o sklářích na Vysočině, už nedokončil.

Vymezit hranice osobnosti Kuděje-spisovatele je složité, stejně tak není snadné pokusit se o totéž v případě Kuděje-tuláka. V jeho bohémském životě se obojí neustále prolíná a mísí. Kuděj psal rychle a to, co již napsal, neupravoval. K textům se vracel zřídka, většinou nebyl čas. Peníze, které si jako spisovatel vydělal, dovedl ve společnosti svých přátel rychle utratit. Jeho vypravěčský talent si vždy získal okruh svých čtenářů.

Na závěr této kapitoly musím ocitovat znovu Jar. Fencla, protože tato citace Kudějovi po právu patří: "Je jisté, že umělecká úroveň literárního díla Z. M. Kuděje mohla být daleko vyšší, kdyby byl spisovatel žil v klidu, pohodlí a příznivých pracovních podmínkách, které by mu

dovolily věnovat vlastní literární práci víc času a péče. Jenomže v takovém případě by se byl zase Kuděj sotva mohl stát tulákem v takových rozměrech a nebyl by prožil to, co prožil. A to je pro nás cennější. Takže síla, význam jeho literárního díla je v náplni, obsahu, dokumentární hodnotě, nikoli ve způsobu, jakým je obsah zpracován."

Kudějovy návštěvy v Polné

Kdy se Kuděj poprvé objevil v Polné se mi nepodařilo zjistit. Několik polenských pamětníků tvrdí, že Kuděj navštěvoval Polnou již za protektorátu. V té době žil v Radostovicích, ale z jeho osobních zápisků vím, že hodně jezdil po Vysočině. V archivu polenského muzea je 5 Kudějových deníčků z let 1942, 1943, 1944, 1950 a 1951. V nejobsáhlejších jsou poznámky z 8. 3. 42 - 30. 5. 42. Během tohoto období změnil třináctkrát místo pobytu. Tak si můžeme udělat obrázek o Kudějově cestování. Podle označení stran a datování zjistíme, že deníčků z let 1942 - 1944 muselo být nejméně 15.

Je zřejmé, že nejčastěji jezdil Kuděj do Polné v letech 1948 - 1953. Pobýval ponejvíce na dvou místech, na Zápeklí u Bedřicha Neubauera (známého pod přezdívkou Indián) a na Židovském městě u Vanžurů. Dejme však nyní slovo paní Hance Vanžurové z Polné, která v březnu 1996 oslavila 89. narozeniny:

"Vzpomínám si na Matějovy návštěvy Polné, jako by to bylo včera. Matěj měl v Polné hodně přátel, ale nejvíce se stýkal s Indiánem, s Kuhnem a s námi. U nás často i přechodně bydlel. Víte, můj manžel byl dávný kamarád Kuděje. Znal také Sauera, Longena, Ladu a další. Hašek byl už po smrti, ale s touhle partou jsme se občas setkávali v Praze, v kavárně U Tůmů. Všechny jsem je znala

osobně. Pamatuji se, jak si Xena Longenová vzala život, to byla smutná událost. Matěj pak z Prahy odešel na Vysočinu a my jsme za ním jezdili do Ledče, do Světlé, nebo na Lipnici. Do Polné jsem se přistěhovala v roce 1948 a za Vanžuru jsem se vdala roku 1950. To už k nám Matěj začal víc jezdit. V Polné se zdržoval různě, někdy pár dnů, někdy třeba i dva měsíce. A když v Polné nebyl, tak nám často z různých míst psal. Kamarád to byl hlavně manželův, ale zásilký adresoval vždy na mně. Ty dopisy už bohužel nemám. Víte, on byl Matěj moc hodný člověk a velký kavalír. Jednou takhle zase dostal honorář za vydanou knížku. To byl zrovna v Ledči. Šel do cukrárny a nakoupil různé balíčky cukrovinek a sedl si na náměstí na lavičku. Volal na kolemjdoucí děti a všechny ty cukrovinky jim rozdal. Šel pak domů a měl obrovskou radost, jak se děti cpaly cukrovím. No, a doma povídá "Tak jsem zase plonk". Takový byl Matěj, peníze prostě neudržel. Do Polné jednou přijel Dr. Ančík z Prahy. Přišel k nám a ptal se po Kudějovi. Tak mu říkám "Jo, je tady, seká v kůlně dříví". Matěje jsem zavolala, přivítali se a Dr. Ančík povídá "Mistře, v celé republice Vás hledám, až jsem se nakonec dověděl, že jste u Vanžurů v Polné". Ančík žádal nějaké informace o Haškovi k chystané monografii: "Mistře, vy jste byl přeci Haškův přítel a oni ho teď v tisku hanobí, že byl notorik, musíme tyhle pomluvy uvést na pravou míru". A Matěj odpověděl: "Ale Hašek opravdu strašně pil. Ano byl to vynikající spisovatel, ale bez rumu neudělal ani čárku. Alkohol dodával Haškovi inspiraci, ale já nejsem jiný, taky se rád napiju. Chtěl jste slyšet pravdu, tak tady ji máte". Tímto způsobem vedli rozhovor u nás v kuchyni. S Matějem a s přáteli jsme v Polné chodili

do Parlamentu, ke Slovanům a k Culkům. Pro hotel U Culků měl Matěj svůj název, říkal mu Suchý čert, snad podle vyobrazení na kamenné desce nahoře na domě. V hospodě bývalo v jeho společnosti vždycky náramně veselo. Rád vypravoval a zpíval. Seděli jsme často dokud nezavřeli. Matěj rád topil v kamnech a rád chystal dříví. I v létě topil a to moje matka nesnášela. Jednou zatopil tak, že u nás hořelo. Všechny nás po ohni odvezli na policejní stanici do Jihlavy a tam nás vyslýchali, proč jsme založili požár. Mysleli si, že jsme pojištěni a že u nás byl oheň založen úmyslně. Matěj byl při výslechu netrpělivý, žádal ať ho okamžitě propustí, že musí k Suchému čertovi. Pak se to vysvětlilo a pustili nás. Někdo nás udal. S velkými omluvami nás pak odvezli do Polné. Různých historek s Matějem by bylo nepočítaně. Ráno, když se probudil, tak někdy psal ty svoje povídky. On vlastně pořád něco psal. Taky chodil rád na houby, několikrát jsme s ním byli v lesích u Ledče. Ale v Polné chodil nejraději do hospod. Jsem ráda, že se na Matěje nezapomnělo, byl to vůbec můj největší kamarád v životě. Byl svérázný, ale dobrák, velký dobrák."

U paní Vanžurové zůstaly nejen vzpomínky, ale i část z Kudějovy pozůstalosti, kterou věnovala Klubu za historickou Polnou. Zde je seznam věcí, které jsou prozatím uloženy v archivu klubu : 43 listů povídek psaných strojopisem a podepsaných Kudějem, 3 fotografie (na jedné z nich je na rubu nápis "Paní a přítelkyni věrné Hance Vanžurové Zdeněk Matěj Kuděj"), 3 články o Kudějovi z různých časopisů, brožurka V. Jonáše Z. M. Kuděj v Posázaví, Haškův kalendář 1883 - 1883, 3 Kudějovy básně (psané jeho rukou), dopis z dubna 1952 + příloha - kramářská píseň o osmi

slokách, 3 dopisnice z let 1951 - 1953. Zejména 2 dopisnice přibližují Kudějův vztah k Polné. Obě jsou adresovány Hance Vanžurová do Polné.

1. Dopisnice z 25. XII.1951, odeslaná z nemocnice v Humpolci

text : " Milá paní Hanko a Hondo!

Přeji Vám, Hondovi i Mišovi i Šášovi bohatého a veselého Ježíška. Ke mně byl letos velice štědrý. Vyklobouené zápěstí, zlomená stehenní kost, Jiráskova klinika, narkotizace, operace, nezdařená reposice - a teď to půjde v Humpolci do repetice. Psaní mně působí obtíže a proto raději končím dříve, než jsem zamýšlel. Pozdravujte ode mne Bedřiška N., Koutného, Parlament i Suchého čerta.

Váš vždy věrný Z. Matěj

2. Dopisnice z 15. IV. 1952, odeslaná z Chocerad n. Sáz. (na dopisnici je razítko "Bob Hurikán, spisovatel Chocerady n.Sáz.").

text : Milá paní Hanko!

Poněvadž jsem tentokrát zajel až na posázavský "Divoký západ", posílám odtud také pozdrav na jiné pohlednici, nežli je Polná, kterou horlivě propaguji i zde. Historické památky tu nejsou,

jenom prehistorické a mezi nimi i kramářské písničky z nichž něco opíši a příležitostně v Polné zazpívám. Prozatím opisují smutnou píseň "O Miroslavu a Běle" : " ...a když jsme přijeli na blízký vrch, kolo se zlámalo, kočár se zvrh". - To je pro začátek. Strávím své svátky ve zde vyobrazené chatě stopaře Boba Huricana a pak musím zase do Ledče zpátky. Společnost v níž se nacházím a která mně chce rušit je následující Zeman, Bob Hurikán, Janák, Z. M. Kuděj.

Tolik stručně ke Kudějově pozůstalosti, která je pro vážné zájemce a badatele k dispozici v Klubu za historickou Polnou.

V archívu Muzea Vysočiny-pobočce Polná je kromě pěti již zmíněných Kudějových deníčků ještě 130 listů s povídkami. Z deníčků se např. dovíme, že 26.11.1942 spal Kuděj v Praze u Josefa Lady a 27.5.1942 navštívil G. R. Opočenského. Jsou zde i Kudějovy životní postřehy - myšlenky psané jednou, dvěma větami. Část z těchto literárních prací nebyla dosud publikována.

A to je vše o velkém tulákoví, spisovateli a světoběžníkovi, který se na své velké životní pouti několikrát "zastavil" také u nás v Polné.

Děkuji touto cestou všem, kteří mi poskytli nezištnou pomoc při hledání důležitých informací. Jsou to : Václav Fišar, Jaroslava Hajnová, Hana Vanžurová, Miluše Skočdopolová a Marie Dočekalová z Husovy knihovny v Polné, Sylva Pospíchalová a Marta Vomelová z Muzea Vysočiny v Polné, Marie Bártová a Dr. Jiří Vacek.

adresa autora : Jan Prechal, Husovo nám. 22, 588 13 Polná

lektorovali : Václav Fišar a Dr. Jiří Vacek

prameny a literatura :

Bredler František, Titl Bohumil : Obsahy z československé beletrie nové doby. Praha 1928

Buriánek František : Česká literatura první pol. XX. století (kapitola Generace mladých buřičů). Praha 1981

Dubský Ota : Úvod v knize Z.M.Kuděje Plojhar XX. století. Praha 1929

Fencel Jaroslav : Muž, který musel jít. Praha 1970

Hájek Jiří : Jaroslav Hašek. Praha 1983

Hampl František : Poslední literární bohém Z.M.Kuděj. Praha 1965

Hrbek Alois : O životě Z.M.Kuděje. Praha 1959

Kuděj Z.M. : Ve dvou se to lépe táhne. Praha 1971

Kunc Jaroslav : Slovník českých spisovatelů, I. díl. Praha 1945

Lada Josef : Kronika mého života. Praha 1973

Pytlík Radko : Toulavé house. Praha 1973

Soldán Ladislav : Jaroslav Hašek. Praha 1982

Soukupová Anna : Psala přítelkyně. Praha 1959

Vanžurová Hana : Vzpomínání (mluvené slovo-audiozáznam). Polná 1995

archív Muzea Vysočiny - pobočka Polná

archív Klubu za historickou Polnou

STALO SE PŘED STO LETY

Vážení přátelé, pojdte se mnou společně nahlédnout do staré polenské kroniky. Podívejme se, co se důležitého událo v našem městě v roce 1896, co zajímavého kronikář neopomněl zapsat. Ještě si připomeňme, že právě před sto lety zapisoval významné události do kroniky zvané Kniha Památní města Polny tehdejší starosta, hostinský Rudolf Sadil.

Rok 1896 je na zápisy v polenské kronice velmi skoupý.

První zápis je o založení háje nad Peklem.

"Břehy za Peklem, nad ním se nacházející o výměře 6 mír, sloužily po mnoho let za pastvisko a měl je v nájmu za 9 zlatých ročně Izaiáš Baš. Místní představenstvo usneslo se raději tyto břehy zalesnit a tak se pomocí subvence Zemského výboru splnilo usnesení pod dozorem pana Romualda Roštoka staršího. Dej Bůh, abychom se všichni ještě ve zdraví toho vzrostlého háje dočkali."

Zápis druhý: Parostrojní stříkačka.

"Spolek dobrovolných hasičů pořídil si parostrojní stříkačku za 2.800,- zlatých od firmy KERNEREITER ve Vídni. Úplná správnost u přítomnosti okolních hasičských spolků veřejně zkoumána 17. května 1896 na náměstí a pak veledůstojným panem děkanem Josefem Šimkem posvěcena."

Tak jako některé roky předtím, rovněž v roce 1896 byly polenským představenstvem podnikány kroky k tomu, aby přes Polnou vedla železnice. Ucelený obrázek o celkovém vývoji tohoto snažení a o konečném výsledku nám zaznamenali do kroniky během let Antonín Pittner a Rudolf Sadil takto:

"Roku 1868 se začala vyměřovat Rakouská severozápadní dráha (tehdy dostávaly tratě názvy podle směru od Vídně) z Vídně přes Jihlavu do Prahy. Vyměřování probíhalo z Jihlavy přes Německý Šicndorf (Dobronín-Střelecká) na Šlapanov a Německý Brod. Ač se obecní zastupitelstvo v čele s Antonínem Pittnerem všemocně snažilo, aby dráha blíž k městu posunuta byla, nebo alespoň u Midrhulce nádraží postaveno bylo, nebylo to mnoho platno. Obrátili se na ministerstvo a nabídli 30 mír pozemků nebo 3.000.-zlatých. Po této nabídce přijela do Jihlavy komise, ale nic se nevyřešilo. Bylo jen přislíbeno, že nádraží v Šicndorfu se Polná nazve "

"Dne 8. září 1869 odjeli pukmistr pan Pittner, notář Schmith a výbor Ondřej Sedlák do Poličky, kam pozváni byli ohledně stavby světové dráhy od Schwarzwaldu na Poličku, Žďár, Polnou Jihlavu přes Budějovice a dál až k ke Středozemnímu moři. Sešlo se 60 důvěrníků jež se o stavbu zajímali a chtěli ji prosadit."

"20. ledna roku 1871 přijela první lokomotiva na již hotové nádraží v Šicndorfu a tím dnem byl zahájen provoz až do Prahy."

"Purkmistr Pittner odjel 10. července 1875 do Českých Budějovic a 4. září do Poličky, kde se znovu jednalo o stavbě světové dráhy."

Jednání z roku 1869 a dvě jednání z roku 1875 byla zřejmě zbytečná a nakonec se od plánu postavit světovou dráhu upustilo. Rozvíjející se průmysl v Polné vyžadoval stále lepší a rychlejší spojení se světem. Proto po nezdaru vést Rakouskou severozápadní dráhu přes Polnou, nebo alespoň v její blízkosti, bylo přikročeno k plánu výstavby lokální dráhy z Šicndorfu do Polné.

foto Jan Vytlačil

"O tuto výstavbu se nejvíce zasloužil starosta pan Rudolf Sadil, který již od roku 1895, kdy ujal se své funkce, domáhal se všemocně o její výstavbu. Roku 1896 ustavilo se již příslušné družstvo a roku 1897 byl návrh stavby ve sněmovně schválen. Rozpočtový náklad činil 836 tisíc korun. Za 70% se zaručila země a ze zbývajících 30% po odečtení státního příspěvku zbylo 80 tisíc korun. Tuto částku složili zájemci, zejména obecní a okresní (okresu Polná) zastupitelstva, zesnulý továrník Varhánek, velkostatek Polná-Pohled, Občanská záložna, oba pivovary, cihelna EDEROVÁ,

majitel škrobárny pan Pojmann, majitelé továrny na obuv, jakož i řada obchodníků a živnostníků.

Podle projektů plánů inženýrů Kodla a Hamera, za dozoru inž. Mladějovského ze zemského výboru byla dráha v poměrně krátké době firmou pana inž. Samohrda postavena. Na této dráze, která je 6 km dlouhá s max. stoupáním 17,5 promile, byla komisí doporučena rychlost 25 km za hodinu. Dne 17. listopadu 1904 se sjelo do Polné na 150 významných osobností a činitelů. Po

projížďce technickopolicejní komise, mnoha projevech a po žehnacích obřadech, které provedl pan vikář Josef Šimek, byla po druhé hodině odpolední zahájena doprava."

Po velkých těžkostech a nákladech, které tuto dráhu provázely, byla v roce 1982 osobní doprava zrušena. Doposud se nikomu nepodařilo prosadit, aby byla její činnost obnovena. Jen jednou za rok, o Mrkvancové pouti se lokálkou svezeme do Dobronína, ale na její pravidelné jízdy si budeme muset ještě asi počkat.

TĚLOCVIČNÁ JEDNOTA SOKOL POLNÁ

Tělocvičná jednota pražská byla založena v Praze roku 1862 a od roku 1864 nesla název Sokol. O její vznik se nejvíc zasloužili politik Dr. Miroslav Tyrš a obchodník Jindřich Fügner. Hned v počátku oba prosadili tělovýchovné poslání organizace. Tyrš pro ni vytvořil vlastní tělovýchovnou soustavu s novým českým názvoslovím, Fügner ji finančně zajistil. Dne 1. června 1862 se konalo v Praze první veřejné cvičení, které mělo velký ohlas. Ještě ten rok vzniklo v Čechách dalších 8 jednot.

Veřejnému cvičení v roce 1862 byli v Praze přítomni i polenští studenti. Byli to oni, kteří přinesli do svého rodiště ohlas nadšení z prvního veřejného cvičení pražského Sokola. Tak k nám do Polné zavanuly sokolské myšlenky a důsledkem bylo rozhodnutí založit jednotu i zde. Mělo se tak stát v roce 1863. Tento úmysl několika polenských nadšenců potvrzuje B. Rérych v publikaci Zkáza města Polné r. 1863, na str. 7. Velký oheň 4. srpna 1863 byl však příčinou zániku těchto plánů. Nejvíce se v Polné zajímal o sokolské hnutí mladý Gustav Feltl a myšlenku založení jednoty v Polné prosazoval horlivě i v dalších letech. Situace v Polné po velkém ohni nebyla pro věc příznivá a válečný rok 1866 přinesl jen bídu, nemoci a utrpení. Na spolkovou a jinou podobnou činnost nebylo vhodné období.

V Čechách se po vzoru pražského Sokola ustavovaly jednoty v dalších místech. V roce 1865 působilo v 21 jednotách již přes 2000 členů. Vznikly nové stanovy a jednotný organizační řád.

Členové Sokola si tykali a oslovovali se bratře, heslem bylo "Tužme se", pozdravem "Na zdar". Členové nosili jednotný kroj a drželi se stejných pravidel pro cvičení. V roce 1867 pořádal pražský Sokol velké veřejné cvičení.

V roce 1868 se přece Gustavu Feltlovi podařilo v Polné Sokol založit. Potvrzení odevzdaných stanov rakouskými úřady však dlouho nepřicházelo. Polenský Sokol na sebe musel upozornit a tak se presentoval sokolským plesem U Slovana a prvním veřejným cvičením v prostoru bývalého letního cvičiště (dům č. 715 na Kateřinově). Potvrzené stanovy obdržela jednota Sokol Polná v roce 1869 a začala konečně právoplatně existovat. Kronikář Antonín Pittner tehdy zapsal: "1869 - Sokol. Tohoto roku byl zde též spolek Sokola založen a stanovy jeho dne 16. srpna schváleny. Ondřej Sedlák, sekretář okresního zástupce, byl prvním starostou Sokola". Polenské ženy ušily sokolský prapor se znakem města. Příští roky cvičil Sokol v létě v prostoru bývalé letní tělocvičny a v zimě U Slovana. V roce 1871 se Sokol zúčastnil zájezdu do Prahy a následně kladení základního kamene Žižkova pomníku u Přibyslavi. V polenské kronice je ještě jeden strohý zápis, nebude na škodu si ho připomenout: "1870 - konal se tábor lidu u Midrhulce, řečnil zde i Gustav Feltl, měšťanský synek, oblečen co Sokol". Polenský Sokol měl v roce 1869 celkem 86 členů (kaplan A.B.Mák - Polná, str. 30).

V Čechách působí v roce 1871 již 130 místních jednot. Dr. Miroslav Tyrš vydává své Základy tělocviku a časopis Sokol. V roce 1873 se již velmi projevil

všeobecný úpadek veřejného života v Čechách a v roce 1874 se ještě prohloubil. Mnoho sokolských jednot se rozpadlo, nebo z nich vznikly hasičské spolky. Počet sokolských jednot v Čechách poklesl v roce 1875 na pouhých 70 a v roce 1877 přestal vycházet i časopis Sokol.

14. srpna 1871 uspořádal Sokol Německý Brod velkou slavnost, odhalení pamětní desky na domě Karla Havlíčka Borovského (z kroniky "...sešlo se z blízkých i dalekých měst mnoho Sokolu i občanstva...město Polná byla tam též svými Sokoly, spolkem pěveckým a mnoho občany zastoupena. Já též. A.Pittner")

Polenský Sokol se v roce 1874 také zúčastnil odhalení Žižkovy mohyly u Šenfeldu (Žižkovo pole). Pražský Sokol zde vykoupil nejen pozemek, ale financoval i stavbu mohyly. Kromě polenského Sokola věnovala základní kámen i polenská Beseda. Místní i politické poměry, perzekuce ze strany úřadů a celkové společenské klima nakonec sokolskou jednotu v Polné oslabily a v roce 1876 na čas zanikla.

Obrat k lepšímu nastal v Čechách až v roce 1881, kdy znovu začal vycházet časopis Sokol. V roce 1882 byl do Prahy svolán I. všesokolský slet. Na Střeleckém ostrově cvičilo 720 členů ze 70 jednot. Úspěch sletu a jeho odezva zapříčinily opětový vzestup sokolského hnutí. Koncem roku 1882 stoupl počet místních jednot na 120. V Alpách 8. srpna 1884 tragicky zahynul Dr. Miroslav Tyrš. Ten rok byly zřízeny v Čechách a na Moravě sokolské župní svazy a tím dostala celá organizace pevnější řád. První cvičitelský kurs pro všechny jednoty proběhl v roce 1886. II. slet svolaný do Prahy roku 1887

vláda nepovolila. Zákaz vzbudil ještě větší úsilí a rozšířila se další činnost. Ustavující valná hromada České obce sokolské se konala 24. března 1889. Větší důraz se kladl zejména na jednotnost a na výchovu mládeže. V roce 1892 se do obce připojily i moravské župy. Při příležitosti Jubilejní zemské výstavy v roce 1891 se uskutečnil II. všesokolský slet, kterého se zúčastnilo 7000 členů z celkových 25000.

V Polné se již roku 1892 hlasitě hovořilo o obnovení činnosti Sokola. Podnětem byla také zvýšená činnost sousedních sokolských jednot ve Velkém Meziříčí a zejména v Něm. Brodě. V červnu 1893 přijel do Polné starosta německobrodského Sokola Dr.Brzorád a za jeho účasti zde byla obnovena činnost místní jednoty. Starostou Sokola byl zvolen Václav Pojmann. Významnými členy se stali Augustin Sedlák, Dr. Václav Michálek, Jindřich Volenec, Ludvík Jekl, Karel Sázavský. Opět se v Polné cvičilo, ale Sokol podporoval také kulturní a společenský život. V následujícím období Sokol v Polné založil hudební kroužek, vznikl fond na stavbu tělocvičny, pořídilo se nářadí a ustanovil se dorost.

Sokol Polná se v roce 1895 podílel na přípravě pražské výstavy a koncem července se zúčastnil III. všesokolského sletu v Praze. Generální zkouška na III. slet proběhla v Polné na veřejném cvičišti za účasti dalších sedmi jednot. Polenské ženy dostaly možnost stát se členy Sokola v roce 1896. V roce 1899 začal provozovat polenský Sokol svoji činnost v tělocvičně dívčí školy. Do té doby se cvičilo U Slovana, U Culků a v chlapecké škole.

pokračování příště

FIRMA KARLA VARHÁNKA NEZANILKA

Je všeobecně známo, že polenský rodák Karel Varhánek (1829 - 1900) založil po celém Rakousko-Uhersku řadu potravinářských továren, především na zpracování ryb a jižního ovoce. Varhánek jako první průmyslník prosadil konzervování ryb do plechovek a měl mimo jiné také veliké továrny v Isole, odkud se dodnes rybí konzervy expedují do celé Evropy.

Koncem roku 1995 dovezl Karel Skočdopole z Rakouska malou sklenici rybiček v tomatě. Až doma si všimli, že na víčku a papírové pásce je nápis : "C. Warhanek, ziguenroller, seit 1858 " a adresa firmy : C. Warhanek GmbH, 8410 Wildon. Firma, která nese jméno rodáka z Polné tedy nezanikla. Je to zajímavost, kterou je dobře zaznamenat. Děkuji Miluši Skočdopolové za upozornění i za darovanou skleničku. Obsah byl velmi chutný.

J.Prchal

Z AMERIKY PÍŠE Dr. KAREL KLÍMA

Koncem prosince 1995 jsem obdržel dopis od Dr. Karla Klímy, který je již třetí rok členem Klubu za historickou Polnou. Zaslámé mu do Ameriky z Polné Zpravodaj a všechny důležité informace o událostech v Polné.

K případu pomníku rodiny Hitlerových nám Dr. Klíma píše : " Marie Baschová (narozena 1925), která bydlela v průchodu synagogy, moje kamarádka, věděla od členů synagogy že bratr otce

Adolfa Hitlera pocházel a žil v Polné. Jeho pomník byl prý odstraněn 15. března 1939 zvláštní skupinou SS a odvezen z Polné.

Matriční doklady o Židech z Polné jsou uschovány v Židovském muzeu v Praze, kde byly pečlivě dokumentovány nacisty.

Jenom dvě židovské dívky se vrátily do Polné z koncentráku : Marie Baschová a Fritzka Poláčková - Kratochvílová, provdaná za MUDr. Kratochvíla. Marie Baschová odešla v roce 1945 do Izraele, kde prý sepsala kroniku polenských Židů a paměti z Terezína Muzeum Holocaustu ve Washingtonu má několik vzpomínek (památek?) na ghetto, synagogu a hřbitov v Polné."

Tolik z dopisu Dr. Klímy.

J. Prchal

CO PŘIPRAVUJEME

V dalších číslech Polenska vyjde pokračování TĚLOCVIČNÁ JEDNOTA SOKOL, ŽIVOT A DÍLO SPISOVATELKY VLASTY PITTNEROVÉ, seriál z polenských kronik. V rámci výročí zmíníme známé rodáky a obyvatele Polné. Budou to zejména meteorolog František Augustin, spisovatel Josef Činčera, mykolog Jaromír Diener, muzikolog Bohuslav Fišer, spisovatelka Františka Vičková-Kolářová, redaktorka Gabriela Kreslová, odborník v cukrovnictví Václav Sázavský, pedagog Ignác Spinar, knihovník Gustav Vítek a další.

14. října 1996 uplyne 60 let od úmrtí historika Břetislava Rérycha. Jeho životní dílo si přiblížíme v POLENSKU 3.

Očekáváme také příspěvky z řad čtenářů. Rádi je otiskneme.

Redakční rada